

“ЕВРОПЕЙСКИЯТ СЪЮЗ – СЪЮЗ НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СВОБОДИ ИЛИ СЪЮЗ НА СУБСИДИИТЕ”

МЕТОДИ ЛАЗАРОВ

*Стопански Факултет към Софийски Университет
“Св. Климент Охридски”*

mlazarov@myway.com

Резюме

Настоящото есе разглежда икономическите свободи и субсидии като съжителстващи под опеката на Европейския Съюз по дълбоки исторически и социални причини. Базирано на емпирични данни се стига до извода, че ЕС е по-скоро съюз на субсидиите, но тенденцията в средносрочен план е за преобразуване в съюз на икономическите свободи поради конкуренция в данъците и масово недоволство от регулациите. Парадоксално е, че ЕС за България е преди всичко съюз на икономическите свободи.

I. Въведение

Една от главните новини на официалния сайт на Европейския Съюз (ЕС)¹ информира на български език за първата по рода си среща на върха в Рим на 200 младежи от страните-членки. Под наслова „Вашата Европа – Вашето бъдеще“ тази своенравна среща на върха цели да позволи на младите хора да оценят развитието на днешна Европа и да предадат своите възгледи на европейските лидери, които се събират в същото време в Берлин. Като задочен участник в такъв вид среща, първосигнално бих настоявал за повече европейски проекти, занимаващи се с образованието и професионалното развитие на младите хора. От друга страна обаче, като всеки един предприемчив младеж бих предявил искане за индивидуална свобода на избор и по-нататъшно развитие. Тези искания не винаги се самоизключват, но нагледно показват съревнованието между Съюза на икономически свободи и Съюза на субсидиите. За да можем да определим победителя в такъв вид дискусия или въпрос от такова естество, редно е първо да проследим развитието на Европейския съюз като институция, единен пазар и глобален играч, за да можем да разберем и неговото икономическо развитие в днешно време.

II. Икономически свободи и субсидии: приложимост в контекста на ЕС

Втората световна война индиректно налага идеята за нужда от съюз между Европейските страни, който да има за главна цел дълготрайната икономическа и политическа стабилност на континента. Типично за човешката социо-култура, дълбоки и покъртителни събития като опустошителната война стават причиноносители на визионерски постъпки, които след поетапното си развитие водят до безпрецедентен единен пазар и обща валута между суверенни държави.

През 1945 г. Жан Моне предлага на френското правителство “глобален план за модернизация и икономическо развитие” за контрол над Рурският въгледобивен район, които биха подпомогнали френската индустрия и в същото време, да отслабят и без това изтормозената Германска икономика. Този план първоначално прераства в едностранни и неефективни военни действия, а през 1950 и до т.н. план Шуман, който се приема и за началото на Европейската общност. Ценностите, заложили в този вариант на съюз от шест държави, продължават да носят своя исторически отенък и над днешния ЕС. Програмите за солидарност между страните-членки в икономически, социален и политически аспект налагат един идеал за взаимопомощ, който в България се усеща във формата на препоръки, финансова помощ, размяна на ноу-хау и т.н.

Теоритично погледнато, понятията икономическа свобода и субсидия се самоизключват. Ако разгледаме икономическата свобода на едно елементарно ниво като комбинация на лична свобода на избор и ненамеса на държавата в стопанския живот на една икономика, то се получава пълно противоречие с концепцията за поток от правителствена(или надправителствена - Европейските институции) намеса като всякакъв вид субсидии. Практически обаче, ЕС съумява да координира тези две противоположности, защото прилага именно този принцип на солидарност. От една страна, съюзът вижда нивото на

¹ Уеб адрес: <http://europa.eu/> Дата на посещение: 27 Февруари

икономическа свобода като необходимото условие за Европейската икономика да бъде конкурентноспособна на глобалната сцена, а от друга - субсидиите като начин да се изравнят потенциалните производствени възможности на страните-членки.

Тъй като ЕС е единствения си по рода съюз, основан на определени политически, икономически, социални и географски правила, то нямаме единна база за сравнение. Икономическата политика на национално ниво и на такова равнище като ЕС са от различни естества и включват различни приоритети. Афиширането на една от двете крайности – съюз на икономическите свободи или съюз на субсидиите, би било груба неточност, когато историческото развитие на ЕС предполага тяхното дълбоко съревнование и съжителство. Заключение на дискусиата над този въпрос би изглеждало по-коректно с употребата на “по-скоро да(не)” след внимателното анализиране на показателите на икономически свободи и субсидии.

Икономическите свободи

Икономическата свобода е понятие, което включва в себе си голяма доза субективизъм, защото не винаги може да бъде емпирично изчислено. За първи път Милтън Фридман пише за взаимовръзката между политическата и икономическа свобода, а именно, че личната свобода на индивида е пряко свързана с неговото право за пълен контрол над своя труд и собственост. Ненамесата на държавата в стопанския живот изключва нейното пълно отричане или отдръпване, защото обществената ѝ функция е да поддържа това минимално ниво на социална и политическа свобода, което позволява на индивида да упражнява абсолютно право на частна собственост, свобода на движение на труд, капитал, стоки и услуги. Иначе казано, индивидът е свободен да работи, произвежда, потребява и инвестира на абсолютно свободен принцип.

Канадският институт Фрейзър² допълва тази дефиниция на икономическа свобода като доброволната размяна на стоки и услуги, координирана между пазарите, както и наличието на свобода за навлизане на пазари. Следвайки тези постулати, то един индивид има правото да реши как да използва своето време и таланти, като няма правото да нарушава това изконно право на други индивиди. Тук идва и функцията на държавата – да изгради система, която предполага стабилни парични носители, осигурява коректното и безпристрастно изпълняване на различните видове договори, предпазва своите граждани от агресори, които целят да отнемат тяхното частно имущество и предоставя т.н. “обществени блага” като улично осветление, пожарна помощ и др. Подмамена от това върховенство в определени нужди за нормален социален и стопански живот, държавата обикновено престъпва своите изконни задължения и права, т.е. когато данъците, правителствените разходи и видовете регулации изкривяват свободния избор, доброволния обмен на стоки и услуги и пазарен принцип, то икономическата свобода намалява.

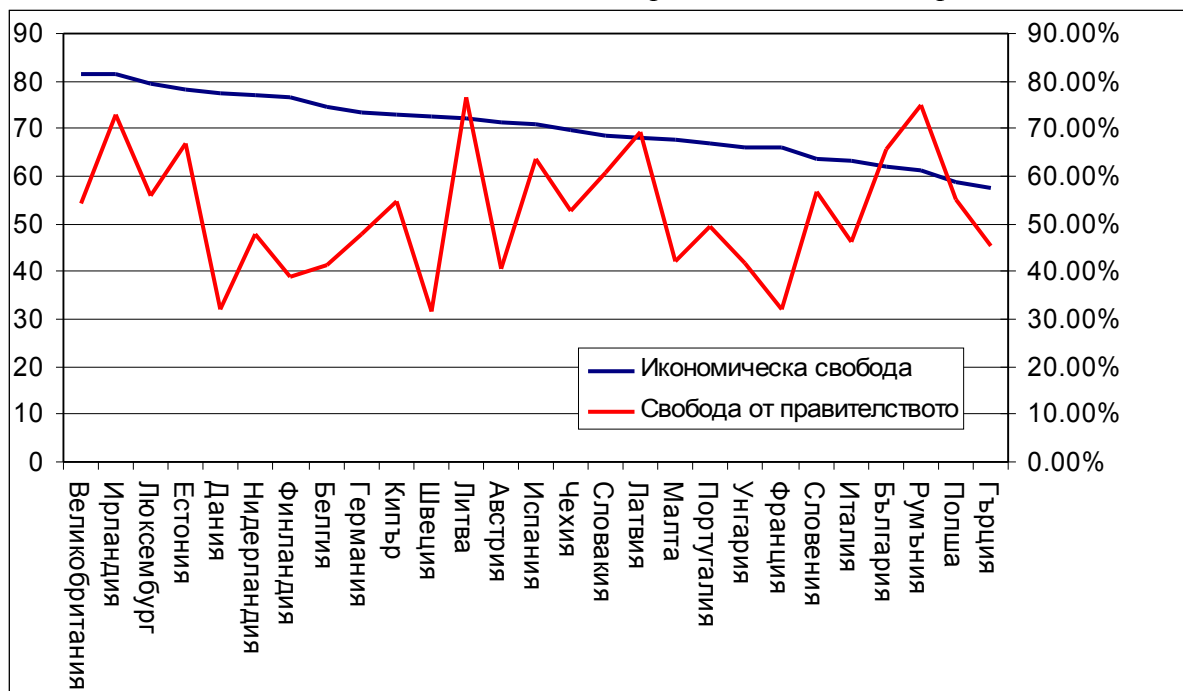
Индексът на американската фондация Херитидж³ прави опит да изследва 10 икономически свободи, съвкупността от които предоставят една комплексна оценка на термина икономическа свобода с емпирични данни. Това са: свобода на бизнеса, свобода на търговията, парична свобода, свобода от правителствената намеса, фискална свобода, право на частна собственост, свобода на инвестициите, финансова свобода, свобода от корупция и свобода на труда.

² За повече информация виж <http://www.fraserinstitute.ca/>

³ За повече информация виж <http://www.heritage.org/index/>

Средната стойност за икономическа свобода за ЕС-27 е 70.3, което попада във втората категория под върха като “Главно свободни” и се нарежда на завидното 29-то място в общата класация, при средна стойност за света от 60.6, а за цяла Европа от 67.5. От друга страна обаче, средната стойност за свобода от правителството е 52.51%, което е далеч под средно претегления световен стандарт от близо 70%. Този фактор от индекса измерва нивото на правителствени разходи, които се изразходват за “обществени блага”, но също така могат да се използват и за вид намеса в икономиката под формата на субсидии. Тези правителствени разходи са вътрешнодържавни и не засягат пряко бюджета на ЕС, но показват една обща тенденция за прекомерно “харчене” на гърба на данъкоплатеца, сравнено в световен план.

Фиг. 1 Икономическата свобода и свободата от правителството в страните от ЕС-27

Източник: Американска фондация “Херитидж”

Субсидии

Субсидията е вид намеса на държавата в стопанския живот на една икономика, която цели да подпомогне производството или потреблението на едно благо. Тази помощ може да бъде под формата на отпусната парична сума, данъчно облекчение или бариера (или мито) пред вноса на определени стоки. Видовете субсидии имат множество класификации, като трябва да се вземат предвид причината за субсидията, нейния получател и съответно, нейния източник. Субсидиите биват директни, индиректни, инфраструктурни, данъчни облекчения и др.

Тъй като бюджетът на ЕС е замислен като средства преразпределяни по посока на определени проекти, независимо дали като директна субсидия или инвестиция, то тази цяла сума от 126.5 милиарда евро за 2007 трябва да бъде разглеждана като една голяма субсидия. Ако се върнем към целите на ЕС, ще забележим, че тук е присъщ същия принцип на солидарност, която работи в няколко насоки:

- научни изследвания и обучение
- кохезионни фондове и регионална политика
- земеделие и местно развитие
- други политики
- администрация: Европейските институции

Всички тези политики се финансират от пари, взети от преки и косвени данъци и мита⁴, тоест Европейските институции преразпределят тези ресурси по свое усмотрение като не предоставят минималните “обществени” блага, тъй като те са задължение на правителствата в съответните държави. В бюджета са включени и програми като “свобода, сигурност и справедливост”, хуманитарна помощ и човешки права, но те са незначително малко като стойност от общия бюджет.

Европейският съюз публично изявява своята решимост да изведе обединената икономика на първите места в света, като още на Лисабонската среща през 2000г. се поставят като приоритети:

- инвестиции в изследвания и информационни технологии
- инвестиции в образование, преквалификация и активна политика за трудова заетост
- икономическия растеж трябва да се разграничи от използването на изчерпващи се полезни изкопаеми

Тези крайъгълни камъни на Европейската политика предопределят и нейното “бясно” инвестиране в икономика на знанието. Субсидиите обаче обикновено не донасят нужните ползи в дългосрочен план, тъй като изкривяват пазарния баланс и изпращат грешни сигнали към инвеститорите. Цялостната концепция за намеса на държавата в икономиката има протекционистичен характер за част от пазарните участници, като “цената” е преразпределение на ресурси и намаляване на стимулите за другите “играчи”.

ЕС е пословичен с ограниченията за различни видове стоки, независимо дали имат ефективни алтернативи на външния пазар или са под натиска на определени обществени групи. Това са т.нар. “чувствителни стоки” – селскостопански, въглища и стомана, и други. Както се убеждаваме и в България, лобирането, като начин да се издейства специално третиране чрез подходящото политическо влияние, е в състояние да договори специални и индивидуални условия. Според Сален протекционизмът като политика облагодетелства определени производители за сметка на останалите производители и на всички потребители.

Друг възможен мотив за протекционистична политика са решенията на ЕС, които целят насърчаване растежа на икономиката, като се определят “приоритетни” сектори, т.е такива, които биха подпомогнали цялата икономика, но избрани от офис в Брюксел, а не според възможностите на пазара. При това положение е логически грешно да се претендира, че протекционизмът защитава европейското производство и потребители. На практика е невъзможно едновременно да бъдат защитавани всички производители в дадена страна, защото преференциалното третиране на част от пазарните участници винаги е за сметка на останалите или се изразява в по-висока крайна цена за потребителите.

III. Данъците и регулациите в ЕС

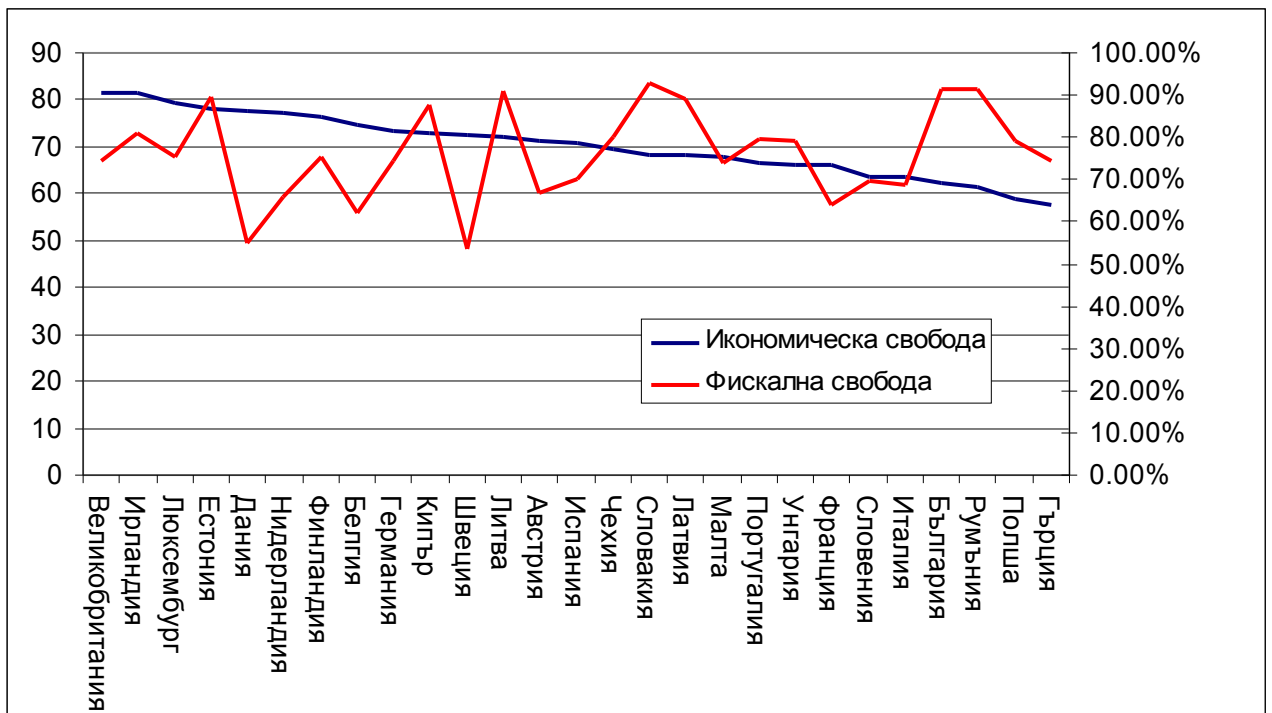
⁴ Според официалната информация на уебсайта на ЕС

Според изследване на OpenEurope⁵ в Обединеното Кралство, по-голямата част от големия и малък бизнес(59%) оценява регулациите на Европейския съюз като повишаващи се. Регулациите са вид протекционизъм на определени групи и съответно, субсидия в непарична форма. Според 54% от същите интервюирани, нарастващите регулации претоварват и обезсмислят общия пазар. Вицепрезидентът на Европейската комисия Гюнтер Ферхойген, предупреждава, че регулациите струват на Европейската икономика близа 600 милиарда евро на година, като всякакви опити за дерегулация срещат отпор от Европейски институции.

Европейският съюз е една дълбоко бюрократични система, която е подвластна на принципи, властващи от години. Това може да се проследи и в отделните страни-членки на Съюза, които са първоносителите на идеологията. Настроенията в съюза могат да се определят най-правилно с нивата на данъчно бреме, защото:

- постъпленията в държавната хазна до някаква степен определят и нейните правомощия да се намесва в стопанския живот под формата на всякакъв вид субсидия/регулации, въпреки че долната графика не показва пряка взаимовръзка между данъчното бреме и нивото на икономическа свобода

Фиг. 2 Икономическата свобода и фискалната свобода в страните от ЕС-27

Източник: Американска Фондация Херитидж

- 69% от бюджета на ЕС идва от директните вноски на страните членки, което предполага, че отделните правителства с неохота биха продължили да допринасят с голям процент от брутният вътрешен продукт към бюджета на ЕС, при положение, че техните данъчни постъпления биха били по-ниски

Тъй като членките на съюза се борят за привличането на повече “бизнес” в своите страни, нормално е да се конкурират точно в тези данъчни ставки. Ако обаче приходите от един вид данък се намалят, то тогава правителствата обикновено решават да увеличат данъчната

⁵ OpenEurope е независима организация, базирана в Обединеното Кралство и която преразглежда сегашните политика и бъдеще на ЕС

тежест над работника-данъкоплатец, за да задържат същото ниво на приходи в бюджета. Резултатът от такава политика започва да се усеща в забавянето на растежа в Западна Европа, където високите директни данъци демотивират работниците да работят и предпочитат да разчитат на социалните политики на правителствата си, което автоматично означава увеличение на субсидиите. Затова тромавите страни-лидери на ЕС окачествяват данъчната конкуренция като “вредна” и нуждата от хармонизация между данъчните ставки във всички страни-членки като наложителна.

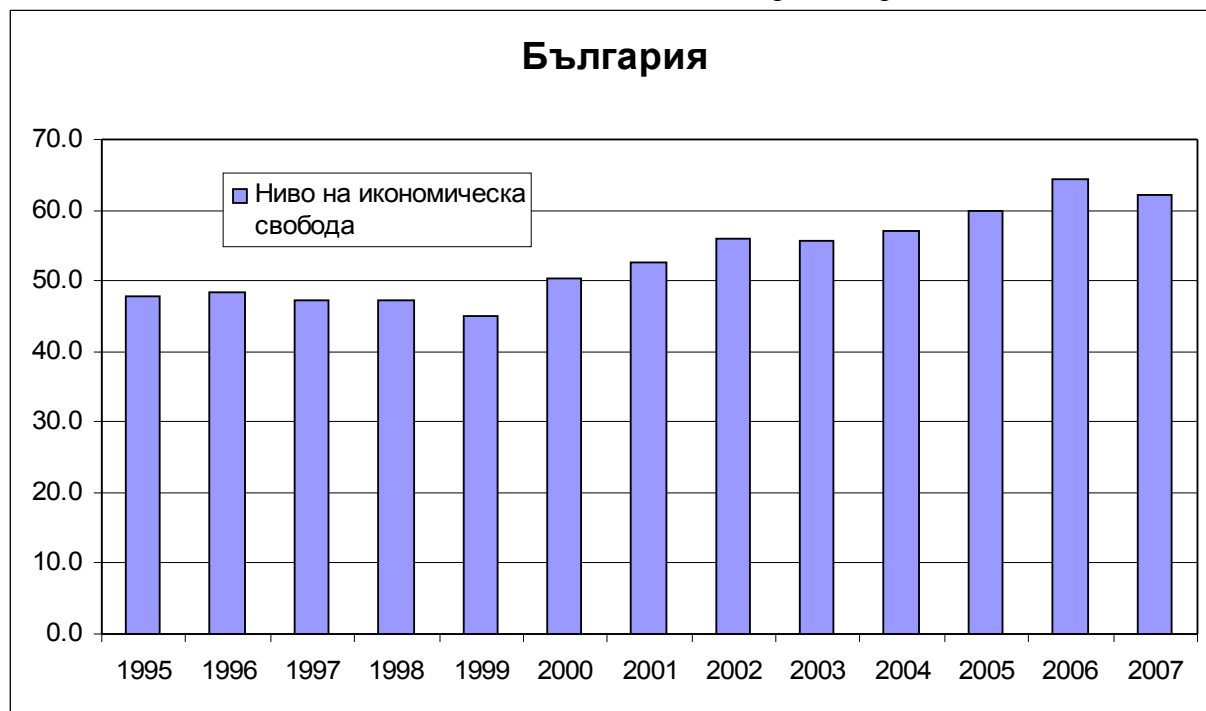
Рудингския комитет (Ruding committee) започва работа по заявка на Европейската комисия от 1991 г., за да изследва дали различните данъчни режими не “пречат” на конкуренцията като изпращат грешни сигнали на инвеститорите. При срещите между финансовите министри на тогавашните членки през 1996 и 1997 се решава, че съюзът преди всичко трябва да изпълнява общите цели, а именно равното благосъстояние на всички страни. Тогава те издават “Code of Conduct” – политически документ, който не е задължаващ, но е удобно средство за натиск, когато големи мултинационални компании (и съответно данъкоплатци) биват “откраднати” от страна с по-добри данъчни условия. Разбира се, има противници на ограничаване на конкуренцията при данъците, които считат това за изгодно от страна на потребителите и което е по-важно – стимул за правителствата да намаляват своите разходи, и съответно раздаваните субсидии, при по-малко приходи от данъци. По-ниските данъци също така подобряват конкуренцията (и икономическата свобода) не само в самия съюз, но и в глобален мащаб.

Новите членки на ЕС от 2004 и 2007 имат нужда от ниски данъци, за да привличат чуждестранни инвеститори и да наваксват изоставането си от останалите страни в съюза. Странични фактори, като качеството на някои публични услуги в България, балансират с ниския корпоративен данък и може би затова ЕС все още не ни притиска по този въпрос. В дългосрочен план, когато всички нови страни започнат да настигат и изпреварват ЕС-15, тези страни няма да имат друга алтернатива освен да реорганизируют своите данъчни ставки, за да отговорят на конкуренцията. Надпреварата най-вероятно ще бъде забавена с някой от безкрайните бюрократичен лостове, но би трябвало да предопредели трайното намаляване на намесата на държавата и разпределяне на субсидии в общия пазар.

IV. ЕС за България

България подава документи за присъединяване към ЕС още през 1995. Нещата до днес се развиват главоломно и много интересно във всички аспекти на икономическата политика. България е приета през 2007г. като пълноправен член и се очаква да влезе в общия монетарния механизъм през 2010. Наблюдаваме обратния ефект за взаимовръзката между икономическите свободи и субсидии – стимулт от присъединяване към ЕС е основния виновник за либерализиране на икономиката, както се вижда и в графиката по-долу при нарастването на индекса на икономическа свобода. Правителството намалява директните субсидии към губещи предприятия и облекчава публичния сектор с приватизация. Либерализацията означава и дерегулация на икономиката и реформиране на правната система за хармонизация с Европейското законодателство.

Фиг.3 Ниво на икономическата свобода в България в периода 1995-2007

Източник: Американска фондация Херитидж

България трябваше да отговаря на критериите от Копенхаген, които най-общо включват:

- стабилност на институциите, гарантиращи демокрацията, законния ред, човешките права, уважение и защита на малцинствата;
- наличие на функционираща пазарна икономика, а също и способност за посрещане на конкурентния натиск на пазарните сили вътре в Съюза;
- способност да се поемат отговорностите на членството, включително и придържане към целите на политическия, икономическия и валутен съюз.

В Стратегическия доклад на Европейската комисия от 8 ноември 2000 г. е записано, че “България не отговаря на никой критерий, но има безспорни успехи в постигането на тази цел”. Въпреки спорното изпълнение на някои от точките на договора за присъединяване от страната ни, членството в крайна сметка става факт 7 години след този доклад. Това свидетелства за влиянието на Съюза като главен външен стабилизатор за икономическата и

социалната модернизация на България. Всеобхватните потенциални приходи от достъп до огромния пазар на Общността, притока на европейски капитали, по-голямата предвидимост в бизнес-средата и политическа сигурност са определено безспорни двигатели на реформиране. България участва в редица Европейски програми за финансиране и получава безвъзмездна помощ по определени проекти, но слабият административен потенциал не позволява на страната да се възползва от тези субсидии.

V. Заключение

Сумирайки резултатите от предположенията, направени в есето, достигам до заключението, че Европейският съюз е по-скоро съюз на субсидиите. Въпреки че нивото на икономическа свобода в страните-членки е сравнително високо, единният пазар все още не работи напълно функционално при наличието на вредни субсидии – регулации и проектно финансиране. Тенденцията в средносрочен план, обаче, е Съюзът да се преобразува в съюз на икономическите свободи заради конкуренция между страните-членки в данъците и общото недоволство сред бизнеса заради безбройните регулации. Тъй като на България тепърва ѝ предстои да натрупва капитал и подобрява благосъстоянието на своите граждани, икономическата свобода би трябвало да продължи да нараства стабилно като по този начин ще избегнем бъдещите болезнени реформи на “социалния” съюз на субсидиите.

БИБЛИОГРАФИЯ:

Икономическите предимства на обвързване със свободата, "Икономически размисли" на Дуайт Р. Лий

Свободна размяна и протекционизъм (Libre-échange et protectionisme от Паскал Сален), Мартин Димитров

“СУБСИДИИТЕ - ОЩЕ НЯКОИ ЕФЕКТИ”, Димитър Чобанов

Positive and Negative Effects from the Integration of Bulgaria to European Union, ANGELOV, IVAN; Economic Thought (4/2001)

Heritage's Index of Economic Freedom Official Website: www.heritage.org/index/

Fraser Institute's Economic Freedom of the World Official Website: <http://www.freetheworld.com/>

ICM survey of Chief Executives for Open Europe, достъпен:
www.openeurope.org.uk/businesspres.pdf

EUROPA - THE EUROPEAN UNION ON-LINE: <http://europa.eu/>